

Оксана ХАРЧУК

Николаев, Украина

ІМ'Я ІОАН В ТРАДИЦІЙНИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ КУЛЬТУРАХ

The name Іоан in traditional Slavic cultures

Issues connected with the use of the name “Іоанн” in traditional Slavic cultures are studied in the article. In particular, the meaning of the name is defined from the point of its spiritual sense.

Keywords: proper name, meaning of proper name

Людина – творець імен. Бо немає на землі жодного роду-племені, яке б не мало назв і для людей, і для тварин, і для своєї місцевості. Імена є частиною культури та історії кожної нації, кожного народу, - це своєрідні соціальні знаки, через які розкривається і минуле, і сьогодення.

Інтерес до іменування груп людей, поодиноких носіїв виник ще в часи Древньої Русі. Давні праслов'янські вірування в магічну силу імені, його нерозривний зв'язок з людиною, яку воно називає, давали ґрунт для наших пращурів іменувати дітей так, щоб відлякати злих духів, зробити ім'я не просто ім'ям, а оберегом, що збереже життя.

З прийняттям християнства слов'янами у кінці десятого століття, на зміну іменам-оберегам приходять імена, що запозичилися з Візантії разом з релігією. Це імена, в більшості, грецького, латинського, староєврейського походження.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку української держави поживався інтерес до вивчення національної культури, духовного життя народу. Це стосується, насамперед, і релігії. Релігія – це взірець і норм,

і правил поведінки людини, вона є носієм духовної культури всієї нації. Коли ми говоримо про вплив релігії на світобачення людини нашого етносу, ми, перш за все, маємо на увазі нашу славетну православну традицію, бо в українських землях найбагатшу культурну та духовну спадщину залишило православ'я, в тім як і на території Росії й Болгарії. Важливим елементом світобачення людей православних є поняття любові до Бога; людина постає як єдність тіла і духу. Увесь сенс життя, єдиний і моральний закон – це дотримуватися основних норм життя, поєднувати матеріальне духовне, самовдосконалюватися і сприяти творчому розвитку.

Прийняття християнства позитивно відобразилося в культурному і духовному житті населення. В той час у слов'янстві вже існують «перші праці» з антропонімії, які згодом послужили матеріалом українським та іншим дослідникам в цій галузі. Сюди слід віднести Успенський збірник 12-13 століття, різні документи історичного та юридичного змісту, пам'ятки народно-розмовного характеру, граматики, “Житія святих”, “Переписні книги”.

Намагання осмислити, інтерпретувати власні назви відображені в таких виданнях як “Лексикон” Памви Беринди, “Славянский именовослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке”, в праці С. Б. Веселовського “Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища, фамилии”.

В усіх слов'янських мовах, відповідно, були спільні імена, які варіювали у формах, а також несли певний особливий відтінок значення, притаманний саме одному із таких слов'янських народів. Імена не можна перекласти іншою мовою цілком адекватно, ім'я повинне бути відтворене в іншій мові так, щоб через нього можна було побачити початковий духовний тип його.

Загальнослов'янське ім'я Іван (Іоан) має давньоєврейське походження і означає буквально – “Бог змилює”, “Бог помилює”, “Божа благодать”, “дар богів”. Недарма це ім'я чи не найчастіше зустрічається у описах життя святих, і недарма носіям цього імені притаманні риси духовної святості. Так, в болгарській літературі епохи Першої болгарської держави зустрічаємо носіїв цього імені. Переважно це святі люди, які мали певне значення у суспільному житті.

Розробка етимологізації в лінгвістичному аспекті знайшла своє початкове відображення в Тирновській книжній школі. Патріарх Євтимій Тирновський був не лише засновником нової школи, а й початківцем у поглибленому вивченні, становленні літературних норм. Саме він звертається до так званих ономастиконів, які допомагають розкрити всю духовну глибину, яку приховує ім'я у своєму змісті. Євтимій Тирновський чи не найповніше розкрив філософське та духовне навантаження імені Іоан, звернувшись до опису “Життя Івана Рильського”, написавши похвальне слово Іоану Іконопочитателю.

За допомогою стилю «плетіння слів», який був започаткований Євтимієм, визначається ще один важливий момент для тлумачення імен – семантична гра, гра зі словами, які мають спільний корінь, розкривається ритмомелодика і високий зверх сенс, який із неприступної глибини діє на свідомість людини. У Патріарха Євтимія ім'я людини збігається з її вчинками, повністю керує людиною. Звертаючись до “Життя Івана Рильського”, ми бачимо, що Патріарх називає його, Івана, “благочестивий цар”, “святий”, “добрий і розумний”, а ця благочестивість закладена у самому внутрішньому логосі.

У “Похвальному слові Іоану Іконопочитателю” Є. Тирновський поряд з іменем Іоан постійно вживає визначення “благочестивий”, “блаженний”, “той, хто отримає благодать Божу”.

У своїй праці “Імена” отець Павло Флоренський стверджує, що ім'я – це не випадковий знак якоїсь речі, а сутність, яка має реальне буття. Крім того ім'я – це той інструмент пізнання дійсності, який, володіючи узагальнюючою силою, формує людську особистість. Таким чином, кожне ім'я – це архетип, інваріант людської особистості. Він містить у собі моральні, психофізичні ознаки і, навіть, життєвий шлях, біографію носія імені.

В своїй праці отець Флоренський обґрунтовує теорію імені, наводячи дані з художньої літератури і народної творчості. Він стверджує, що ім'я – це назва за своєю природою, тобто в імені виявляється сутність людини. Ім'я дається людині за її природою і визначає сутність особистості і долю людини. Ім'я – це той матеріал, в якому найбільш яскраво пізнається духовна будова особистості, а ім'я Іоан (Іван) характеризується яскравим вираженням і особливостями індивідуальності.

У російській, українській культурах носіями цього імені були теж спочатку знатні люди. У В. І. Даля ми зустрічаємо відомості про ім'я Іван як про таке, що було найбільш вживане, яке було показником російської людини, а саме слово “ім'я” як таке, що позначає особу, особистість. Саме в особистості виявляються усі позитивні чи негативні риси, а ім'я Іван несе в своїй основі добро. За В. Далем “имя человека – собственно имя, по угоднику, ангельское, крестное, которое встарь не оглашалось. Имя человека или вещи, иносказательно – качество его, а потому слава его или известность, достоинство его”. В. І. Даль у своєму словнику подає тлумачення імені Іван, визначаючи його варіанти: “Иван – самое обиходное у нас имя, переименное из Иоанна (коих в году 62), по всей азиатской и турецкой границе нашей, от Дуная, Кубани, Урала и до Амура, означает русского”.

Аналізуючи православний іменослов, який був авторитетним канонем, ми бачимо, що починаючи з 14 століття, ім'я Іван в списку найпопулярніших і найчастіше уживаних імен. У наш час духовної кризи почужому звучить ім'я Іоан, але зрозумілою залишається будова, висока форма слова. Залишається в традиції ім'я Іван як відбиток, наділений особливою любов'ю і духовною силою. І хочеться сподіватись, що початкова магічна сила цього імені з плином часу не втратиться повністю.

Література

1. Даль В.И. Большой иллюстрированный толковый словарь русского языка.- М.,2005
2. Из старата българска литература /Под ред.П.Динев.- София, 1974
3. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Словник-довідник. Власні імена людей. – К., 1996
4. Флоренский П. Имена.- М., 2000
5. Шуба О. Церква і проблеми збереження та розвитку традиційної української культури// Народна творчість та етнографія. – 2001. – №1-2

Оксана Владимировна Харчук – старший преподаватель кафедры славянской филологии Южнославянского института Киевского славистического университета, аспирантка, город Николаев, Украина; demi78@mail.ru